

DOI <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.P210-9976-2021-6>

URÁŽKA PREZIDENTA REPUBLIKY V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

Mgr. Daniel Kadlec

Advokátní kancelář, České Budějovice

1 Úvodem

Se vznikem nového státu – první Československé republiky, který se diametrálně lišil od předchozí habsburské (ač konstitutivní) monarchie, nastala potřeba zavést nové, pro republikánský stát přijatelné, zákony. Jedním z mnoha nově přijímaných zákonů byl také zákon na ochranu republiky, který mimo jiné v § 41 duplicitně k Ústavě z roku 1920 výslovně rušil jednotlivé konkrétní ustanovení dosud platných rakousko-uherských zákonů, které zároveň nahradil vlastní úpravou. Tím skončilo pětileté období, ve kterém existovaly pouze obecné předpisy k ochraně cti a vznikla (staro)nová skutková podstata urážky hlavy státu – urážka prezidenta republiky, která byla *lex specialis* vůči obecným předpisům na ochranu cti obsaženým v recipovaném rakouském trestním zákoníku.

2 Zákon na ochranu republiky

V období mezi léty 1923 až 1948 byl v platnosti zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, ze dne 19. března 1923. Vyhlášen byl dne 31. března téhož roku. Účinnosti nabyl dne 8. dubna 1923.¹ V tomto zákoně se opětovně zaváděl trestný čin urážky hlavy státu, a to konkrétně v § 11 Urážka prezidenta republiky.

Zrod tohoto zákona byl sice na dnešní poměry relativně rychlý, nicméně v době svého vzniku se stal společností velmi diskutovaným tématem. Přinejmenším v době svého přijímání rozdělával společnost na dva tábory. Nacionalisticky smýšlející lidé zákon na ochranu republiky podporovali,

¹ MILOTA, Albert. *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž: J. Gusek, 1923.

naopak komunisté a německá menšina byli silně proti jeho uzákonění, což se odráželo i v projevech poslanců a senátorů. Ze záznamů parlamentních schůzí vyplynulo, že hlavně komunističtí poslanci se snažili jeho uzákonění sabotovat všemi možnými prostředky. Pro své neukázněné chování během čtení návrhů tzv. „*hanebného rouбіkového zákona*“² byl předseda Národního shromáždění (František Tomášek) dokonce nucen nařít pořadatelům (poslancům Mašatovi a Práškoví) „*aby s případným použitím sněmovní strážce zjednali rozhodnutí předsedovu průchod* [rozhodnutí o vyloučení poslanců Tausika, Blažka, Mikulíčka a Hakena podle § 52 jednacího řádu, a to za maření jednání – pozn. aut.], *a přerušuji k tomu účelu schůzi.*“³

Vláda, jak vyplývá z odůvodnění překládaného návrhu zákona na ochranu republiky,⁴ si uvědomovala nutnost ochrany republiky nejen proti potenciálnímu nepříteli přicházejícímu zpoza hranic, ale i proti nepříteli uvnitř republiky. Tato potřeba získala na vážnosti po atentátu na Aloise Rašína. Vedle toho je nutné si uvědomit, že v roce 1923 stále platil recipovaný rakouský trestní zákoník z roku 1852, který, jak uvádí senátor Dr. Klouda, „*není ničím jiným, než málo pozměněným vydáním trestního zákoníku z roku 1803. Tento trestní zákon kořeny svými a duchem svým kotví ještě dále do minulosti až do doby Marie Terezie a císaře Josefa II. [...] Ne jinak je tomu na Slovensku, kde platí trestní zákon a trestní řád uherský. Tento zákon na Slovensku platný je nám i svým duchem i národním i právním i ústavním nazíráním naprosto cizí. A vedle těchto dvou zákonů zůstává v platnosti ještě třetí společný trestní zákon vojenský z roku 1855.*“⁵ Z toho jasně vyplývá, jak nutnost vytvořit a zavést nové právní předpisy „*v souladě s mírovými smlouvami a platnou ústavou republikánskou [...] které si dává lid svými*

² Stenoprotokol 191. schůze Národního shromáždění ČSR. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. 23. 2. 1923 [cit. 3. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/191schuz/s191002.htm>

³ Zpráva výboru ústavně-právního o vládním návrhu zákona (tisk 3996) na ochranu republiky (tisk 4021). *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. 6. 3. 1923 [cit. 12. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194001.htm>

⁴ Vládní návrh zákona na ochranu republiky. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. 12. 2. 1923 [cit. 3. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3996_02.htm

⁵ Stenoprotokol 195. schůze Senátu Národního shromáždění ČSR. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. 17. 3. 1923 [cit. 12. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/stenprot/155schuz/s155001.htm>

zvolenými zástupci“⁶; tak i že „potřeba sjednocení, unifikace, nebyla a není nikde důtklivěji pocítována než právě v oboru našeho trestního zákonodárství.“⁷

Zákon na ochranu republiky měl být první vlaštvou snahy o sjednocení trestních předpisů, přestože se tomu za trvání první republiky nakonec nestalo, protože všechny tři výše uvedené trestní zákoníky zrušil až v § 311 zák. č. 86/1950 Sb., Trestní zákon.

Již od původního vládního návrhu byla urážka prezidenta z hlediska místní působnosti rozdělována na přestupek a přečin, kdy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se o prvním odstavci hovořilo jako o přestupku, ale na Slovensku spolu s Podkarpatskou Rusí se v souladu s ostatními zalitavskými předpisy jednalo rovnou o přečin, což bylo vládnímu návrhu od začátku vytýkáno.

Konstruktivní kritici volali po sjednocení, kterého se dočkali již v upraveném návrhu obsaženém ve Zprávě výboru ústavně-právního o vládním návrhu zákona (tisk 3996), na ochranu republiky (tisk 4021). Nicméně se unifikace netýkala § 11. I přesto, že byl rádoby unifikovaně klasifikován v prvním odstavci jako přestupek a v odstavci druhém jako přečin, vznikl společně s touto verzí i nový § 40 Zvláštní ustanovení pro Slovensko a Podkarpatskou Rus (bývalé Zalitavsko), který i trestné činy popsané v § 11 odst. 1 kvalifikoval jako přečiny, přitom pro Čechy, Moravu a Slezsko (bývalé Předlitavsko) se jednalo pouze o přestupky. Zákon se tak místo o unifikaci snažil o soulad s ostatními platnými předpisy, neboť v bývalém Zalitavsku platila zásada „uberského trestního řádu, že pokus přestupku není trestný (§ 26 odst. 2)“⁸ a cílem zákonodárce bylo „dosáhnouti trestnosti pokusu urážky prezidenta republiky“⁹ stejně jako tomu bylo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

3 Urážka prezidenta republiky

Jelikož z recipovaného rakouského trestního zákoníku byla Ústavou z roku 1920 odstraněna celá hlava sedmá, která upravovala mimo jiné urážku císaře, neexistoval tedy, jak jsem již zmínil výše, několik let ani trestný čin urážky

⁶ Vládní návrh zákona na ochranu republiky, op. cit.

⁷ Stenoprotokol 195. schůze Senátu Národního shromáždění ČSR, op. cit.

⁸ VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomlvy, nactiutrhání: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 228–229.

⁹ *Ibid.*, s. 229.

prezidenta. Tento stav by se dal považovat za správný a naprosto demokratický, nicméně ve své době byl pokrokový, a tím pro rodící se republiku nebezpečný. Proto vznikla (staro)nová skutková podstata – urážka prezidenta republiky, která byla *lex specialis* vůči dosud platným ustanovením recipovaného rakouského trestního zákoníku, který především v § 487–489 a § 496 upravoval ochranu cti všech občanů. „*Poněvadž však rozsah této skut. podstaty je užší než u urážky na cti, zůstávají v platnosti i tato obecná ustanovení tam, kde by nebylo lze užítí předpisu tohoto paragrafu* [§ 11 odst. 1 – pozn. aut.].“¹⁰

Samotný pojem ublížení na cti ve smyslu cti hlavy státu se tak dostal do úplně jiné významové roviny. Bylo nutné nazírat na pojem čest prezidenta spíše jako na čest zástupce republiky, a tedy i na čest republiky samé. Tento pohled nazírání odůvodnil velmi dobře Dr. Lepšík ve svém komentáři zákona na ochranu republiky. „*Dalo by se snad namítnouti, že ve státě demokratickém nepotřebuje ani president republiky větší ochrany cti nežli kterýkoliv jiný občan. Poukazuje se tu často na státy cizí, zejména Anglii, kde ani panovník nepožívá zvýšené ochrany cti. [...] Bobužel zkušenosti několikaleté dokázaly, že president republiky jako hlava státu je předmětem velmi častých a neomalených útoků, namířených ani ne tak proti jeho vlastní osobě, jako proti republice samé. Proti takovému snižování republiky v osobě presidenta musí se však stát co nejúčinněji brániti ...*“¹¹ Tento pohled koresponduje s výkladem Dr. Miloty. Ten vyložil pojem čest nikoli jako čest osobní, tj. „*vědomí vlastní vážnosti*“,¹² která by mohla být uražena, ale jako „*všeobecné vědomí důležitosti, kterou má president jako přední ústavní činitel a hlava státu.*“¹³ Vysvětlil tak důvod, proč může být prezidentovi „*ublíženo na cti, i když se vůbec o urážce nedoví*“.¹⁴ Na závěr jen doplním, že dle judikatury Nejvyššího soudu „*nečiní rozdíl, bylo-li presidentu republiky ublíženo na cti jako soukromníku nebo pro jeho činnost politickou.*“¹⁵ Stejně tak „*nezáleží na tom, že se urážlivý projev týká činnosti presidenta [...] v době, kdy ještě presidentem nebyl.*“¹⁶

¹⁰ MILOTA, op. cit., s. 45.

¹¹ LEPSŠÍK, Josef. *Zákon na ochranu republiky*. Praha: Fr. Borový, 1923, s. 58–59.

¹² MILOTA, op. cit., s. 46.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ ČERNÝ, Jan. *Zákon na ochranu republiky*. Praha: Svaz československých soudců, 1926, s. 55.

¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 10. 6. 1926, sp. zn. Zm. II 43/26. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, 1927, roč. 8, s. 373.

Důvodová zpráva komentuje staronovou (či obnovenou) trestnost urážky hlavy státu slovy, že ustanovení § 11 „*nečiní z ochrany cti presidenta republiky snad nějaké crimen laesae maiestatis, nýbrž obmezuje se pouze na takovou ochranu, již je nutně potřebí. Trestné činy proti cti presidenta republiky kvalifikuje proto jako pře-
stupky, a toliko v případech zvláště těžkých jako přečiny.*“¹⁷ Ustanovení § 11 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, výslovně upravujícího urážku prezidenta republiky znělo:

„§ 11.

Urážka presidenta republiky.

1. *Kdo před dvěma nebo více lidmi presidentu republiky nebo jeho náměstkou na cti ublíží vybružkou zlého nakládání nebo jiným hrubě zneuctvujícím projevem nebo ho uvede ve veřejný posměch,*

kdo pronese o něm obvinění, věda, že tím vážně obroží jeho čest, trestá se za přestupek vězením od osmi dnů do šesti měsíců.

2. *Dopustil-li se viník činu veřejně nebo tváří v tvář presidentu republiky (jeho náměstkou) neb opětovně před dvěma nebo více lidmi při různých příležitostech nebo ho tělesně ztýrá, trestá se za přečin vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.*

3. *Důkaz pravdy i přesvědčení o pravdě jest vyloučen.*“¹⁸

4 Výklad některých pojmů za pomoci obecného souhrnu vybrané judikatury

Ač by se na první pohled mohlo zdát, že výše uvedené ustanovení § 11 bylo zcela jasné a srozumitelné, doboví právníci by mi jistě potvrdili, že tomu tak vůbec nebylo. Například pojem „před dvěma a více lidmi“ z prvního odstavce § 11 dobová judikatura Nejvyššího soudu vyložila tak, že stačilo, aby dvě a více osob měly možnost urážlivý výrok zaslechnout a pachatel si byl nebo měl být vědom, že taková možnost existuje. „*Skutková podstata §u 11 odstavec prvý zákona nevyžaduje skutečného postřehnutí projevu dvěma neb více osobami; stačí po stránce objektivní pouhá možnost tohoto postřehnutí a směru subjektivním*

¹⁷ Důvodová zpráva ústavně-právního výboru. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. 6. 3. 1923 [cit. 12. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194001.htm>

¹⁸ § 11 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky.

*vědomí pachatelovo, že jeho skutek může být postřehnut ještě jinou osobou (osobami), než onou, k jejíž vědomosti se měl podle přímého úmyslu dostat.*¹⁹ Z toho vyplývá, že nebylo důležité, komu byl projev primárně určen. Podle dobové judikatury byl takový výklad tvorbou právní jistoty, neboť stejně byl vykládán i předchozí § 63 zákona trestního č. 117/1852 za dob Rakousko-Uherska.²⁰

Dalším pojmem z prvního odstavce § 11 je termín „hrubě zneuctívající projev“, který byl poměrně vágní. Vyvstává tak otázka, co přesně bylo touto neurčitou frází myšleno. Odpověď na tuto otázku jsem našel v judikatuře Nejvyššího soudu. „*Poněvadž ustanovení §u 11 zákona na ochranu republiky chrání nejen osobní čest presidenta republiky, nýbrž zvláště a především obecnou vážnost, které požívá jako hlava státu, dlužno pokládati za hrubě zneuctívající projev každý, který se může dotknouti presidentovy obecné vážnosti; dle toho spadají pod trestní sankci § 11 nejen urážlivé posuňky a nadávky, jak pouze příkladmo uvádí důvodová zpráva, nýbrž všechny projevy dotýkající se nepříznivě obecného vědomí vážnosti a úcty k presidentu republiky.*“²¹ Za takovýto hrubě zneuctívající projev citované rozhodnutí považuje i výtku, „*že president vyvolává nepřátelský postup proti katolickému obyvatelstvu.*“²² Pachatel se tak podle Nejvyššího soudu dopustil dalekého překročení přípustné kritiky a tedy i spáchání trestného činu urážky prezidenta, když přirovnal, jak sám řekl, „malého“ Masaryka k „velkému“ Bismarkovi slovy, že Bismark proti katolíkům ničeho nedokázal a Masaryk, který není nic proti Bismarkovi, také ničeho nedokáže.²³

Dalším takovým hrubě zneuctívajícím projevem bylo označení přivítání prezidenta při příjezdu do obce O. za komedii větou: „*Wir machen da drausesen die Komödie nicht mit.*“²⁴ A to z toho důvodu, že význam slov byl „*hrubě zneuctívající a ve veřejný posměch ho uvádějící, neboť v užitých slovech je obsaženo nejen, že komedii je, co podnikají pořadatelé vítání, nýbrž i že na komedii té má účast i president, kdyžž*

19 Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 17. 6. 1925, sp. zn. Zm. II 149/25. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 7, 1926, s. 347.

20 Ibid.

21 Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 14. 1. 1925, sp. zn. Zm. II. 466/24. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 7, 1925, s. 35–36.

22 Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29. 1. 1925, sp. zn. Zm. II. 534/24. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 7, 1925, s. 74.

23 Ibid.

24 Ibid.

*vítání přijímá a na ně reaguje at' způsobem více či méně zřejmým.*²⁵ Z toho také vyplývá právní věta obsažená v citovaném rozhodnutí: „*Skutková podstata §u 11 zákona neryžaduje, by urážlivý projev směřoval k nějaké činnosti prezidentově nebo vycházel z určitého jeho jednání.*“²⁶

Na tuto poučku názorně navazoval jiný případ jako ukázkový příklad toho, že i zcela banální věci mohly končit před soudem. Nejvyšší soud ČSR za hrubě zneuctívající projev označil i pouhé nicnedělání. Bylo tomu tak v případě, kdy se pachatel při modlitbě za prezidenta republiky nepostavil a „*zůstal ostentativně sedět,*“²⁷ což měl Nejvyšší soud za chování, které bylo, „*třeba samo o sobě pasivní,*“²⁸ ale jeho účel byl demonstrační, a proto se takové chování stalo projevem hrubě zneuctívajícím prezidentovu čest.²⁹

Jak si lze povšimnout, Nejvyšší soud obrat hrubě zneuctívající projev vykládal opravdu velmi široce, takže pod něj spadaly i z dnešního pohledu všemožné banality. Příkladem, kromě již zmíněného případu sedícího muže, byl také čin jedné ošetřovatelky léčebného ústavu, která „*vstoupivši do jídelny, vzala a odnesla dva hrnky s květinami, postavené u obrazu prezidentova, a při tom pronesla slova. Ty krásné květiny nedám, těch je pro něho škoda ...*“³⁰

Vykládán byl judikaturou i pojem „veřejně“ z druhého odstavce, přestože byl přímo v zákoně na ochranu republiky definován v § 39 odst. 2, a to tak, že: „*Veřejně je čin vykonán, byl-li spáchán v tiskopise nebo v rozšiřovaném spise, ve shromáždění nebo před zástupem.*“³¹

Z judikatury vyplynulo, že pokud 8-10 osob stálo ve stejné místnosti, avšak bylo zabráno do hovoru, a stálo tak daleko, že nemohly výrok slyšet, zástupem nejsou.³² Ovšem Dr. Černý ve svém výkladu a contrario uváděl, že „*tří osoby přítomné v nálezně, pět osob v sále a hostinský přecházející sem a tam, tvoří zástup,*

²⁵ Ibid., s. 75.

²⁶ Ibid., s. 74.

²⁷ ČERNÝ, op. cit., s. 57.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 2. 9. 1925, sp. zn. Zm. II. 264/25. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 7, 1926, s. 441.

³¹ § 39 odst. 2 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky.

³² Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 9. 9. 1925, sp. zn. Zm. I. 338/25. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 7, 1926, s. 453.

*jakmile výrok těmito osobami mohl být slyšen.*³³ Z toho vyplývá, že „není třeba, by osoby, zástup tvořící, byly [...] před pachatelem seskupeny a tváří v tvář ho viděly.“³⁴ Stejně tak jako nezáleželo na tom, jestli osoby tvořící dav byly jednodlitou skupinou nebo jednotlivými rozptýlenými skupinkami³⁵ či se nacházely v několika místnostech.³⁶ Podmínkou ve všech případech však zůstávalo, že pachatele a jím pronesený výrok mohly slyšet.³⁷ Obecně se dle Nejvyššího soudu zástupem rozuměl „větší počet lidí náhodou současně na témže místě přítomných“.³⁸ Pojmem „shromáždění“ oproti zástupu „jest každé seskupení většího počtu osob, které se sešly úmyslně za určitým účelem, zejména, by rokovaly nebo se usnášely o záležitostech, týkajících se všech shromážděných. Spadají sem i schůze výkonného výboru politické strany.“³⁹ Nicméně opětovně „nezáleží na tom, zda jde o jednotlivou skupinu, či o více skupinek, či jednotlivců od sebe místně oddělených, pak-li přes to může čín být postřehnuta větším počtem lidí.“⁴⁰ Také „nezáleží na tom, jsou-li [osoby tvořící shromáždění – pozn. aut.] shromážděny na místě veřejně přístupném, či v místnosti soukromé (deputace zaměstnanců v kanceláři zaměstnavatelově).“⁴¹ Posledním mnou uvedeným výkladem pojmu shromáždění budiž výrok Nejvyššího soud, který pojednával o návaznosti pojmu shromáždění a zástupu: „čín spáchán byl veřejně, a to i v tom případě, byla-li schůze tehdy [...] již skončena a bylo-li pak mluveno

33 ČERNÝ, op. cit., s. 151.

34 Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 22. 9. 1925, sp. zn. Zm. I. 673/25. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 7, 1926, s. 488.

35 Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 1. 1925, sp. zn. Zm. I 675/24. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 6, 1925, s. 70.

36 Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 31. 10. 1924, sp. zn. Zm. I 477/24. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 5, 1924, s. 641.

37 Ibid.

38 Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. 10. 1924, sp. zn. Zm. II 304/24. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 5, 1924, s. 628–629.

39 Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 19. 11. 1925, sp. zn. Zm. I 431/25. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 7, 1926, s. 673.

40 *Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 1. 1925, sp. zn. Zm. I 675/24, 1925, s. 70.*

41 Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 11. 11. 1925, sp. zn. Zm. II. 232/25. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 7, 1926, s. 648.

*pouze v malých skupinkách, neboť i pak přicházeli by přítomní v úvahu jako zástup zakládající podle §u 39 zákona na ochranu republiky rovněž pojem veřejnosti.*⁴²

Nakonec je ještě potřeba odlišit pojem „rozšiřovaný spis“ od pojmu „tiskopis“. Tiskopisem, za použití gramatického výkladu, chápu jakýkoliv veřejně dostupný tištěný text, nejčastěji představovaný klasickými novinami či jiným periodikem, např. časopisem. Oproti tomu „rozšiřovaným spisem dlužno rozuměti i takový spis, jehož obsah je přístupným několika osobám, které o jeho obsahu vědomosti nabývají mohou, bez rozdílu, zda je krub těchto osob individuálně určitý či nikoliv, tedy i spis, který, nebyv cestou mechanickou nebo jiným způsobem rozmnožen, vyskytuje se jen v jediném exempláři.“⁴³ Příkladem takového spisu byly třídní knihy obecné školy v J. a měšťanské školy v R., a to i přesto, že byly zamčeny ve škole ve stolku, protože přístup k nim měl poměrně velký počet kantorů (kromě třídních učitelů ještě další dva respektive pět učitelů a učitelek, ředitelé a školní inspektori).⁴⁴ Dalším příkladem rozšiřovaného spisu bylo „i vyobrazení, sdělované většímu počtu osob, ať už jsou určeny individuálně či ne, tedy na př. i na nárožích.“⁴⁵ Posledním příkladem, který k pojmu „rozšiřovaný spis“ uvádím, bylo podle judikatury také „podání, učiněné u veřejného úřadu nebo soudu.“⁴⁶

4.1 Právní rozbor přestupku

Z dobových komentářů k § 11 zákona na ochranu republiky lze vyvodit následující zjištění. Dr. Lepšík ve svém komentáři tlumočil důvodovou zprávu a trestný čin v prvním odstavci dělil pouze na „*dvojí formu urážky presidenta republiky*.“⁴⁷ Naopak komentář Dr. Miloty uváděl, že „*přestupek podle odst. č. 1 obsahuje trojí skut. podstatu*“.⁴⁸ Tato rozdílnost byla dána tím, že druhý zmíněný komentář vyčleňoval uvedení ve veřejný posměch jako samostatnou skutkovou podstatu. Nicméně ve svém následném rozboru se omezoval

⁴² Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 11. 1924, sp. zn. Zm. II 456/24. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 5, 1924, s. 687–688.

⁴³ Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 14. 11. 1924, sp. zn. Zm. I 389/24. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 5, 1924, s. 673.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ MILOTA, op. cit., s. 121.

⁴⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 10. 5. 1924, sp. zn. Zm. I. 148/24. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 5, 1924, s. 359.

⁴⁷ LEPŠÍK, op. cit., s. 59.

⁴⁸ MILOTA, op. cit., s. 46.

na stejné části jako komentář první, tedy na za a) ublížení na cti výhrůzkou zlého nakládání nebo jiným hrubě zneuctívajícím projevem nebo uvedením ve veřejný posměch, a za b) obviněním prezidenta s vědomím, že tím vážně ohrozil jeho čest. Základním rozdílem byla podmínka spáchání trestného činu „alespoň před dvěma lidmi, zároveň přítomnými,“⁴⁹ v případě ad a), ale v případě ad b) „tato podmínky trestnosti není.“⁵⁰ Jinými slovy zákon pro ad b) nezakládal minimální počet osob, které musely být činu přítomny.

Podmínka vážící se k ad a) existovala proto, aby se zamezilo denunciaci „všelikých výroků, jež udály se naprosto v soukromí a na nichž republika se stanoviska své ochrany nemá zájmu.“⁵¹ K tomu je ovšem dobré doplnit, že trestaný čin musel být hrubě zneuctívající „a nestačí pasivní chování (nevzdání úcty);“⁵² čemuž odporuje již uvedené rozhodnutí Nejvyššího soudu o potrestání pachatele, který zůstal při modlitbě za T. G. Masaryka sedět.

Za urážku prezidenta nebylo považováno „pouhé kritisování nebo poukazování na nedostatky prezidentovy; ovšem tu záleží vše na okolnostech případu, zejm. na způsobu projevu.“⁵³ Nejvyšší soud toto potvrdil, protože „pouhé poukazování na domnělé nedostatky prezidentovy neb upírání mu dobrých vlastností samo o sobě nemusí býti projevem, prezidenta (hrubě) zneuctívajícím.“⁵⁴ Příkladem takovéto samo o sobě neškodné kritiky, která byla plně odkázána na konkrétní okolnosti, byl výrok: „vláda si dělá sama co chce, Masaryk a Beneš byli dobří v Rusku, ale tady se na svá místa nehodí“.⁵⁵ Nakonec i tehdy velmi oblíbené⁵⁶ zesměšňování formou karikatury: „nemohlo-li se dotknouti prezidentovy obecné vážnosti“⁵⁷ netvořilo skutkovou podstatu trestného činu urážky prezidenta uvedeného v odstavci prvním, neboť Nejvyšší soud judikoval, že: „Projev sám nemusí býti hrubý, může býti třeba i velmi jemný, na př. duchaplná karikatura, avšak zneuctění musí býti hrubé.“⁵⁸

49 MILOTA, op. cit.

50 Ibid.

51 LEPSÍK, op. cit., s. 59.

52 MILOTA, op. cit., s. 46.

53 Ibid.

54 Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13. 1. 1926, sp. zn. Zm. I 650/25. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 7, 1926, s. 29.

55 Ibid., s. 29–30.

56 ČECHLOVSKÁ, M. *Politické obludy a svoboda člověka*. IHNEC.cz. 28. 12. 2007 [cit. 12. 10. 2021]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-22673730>

57 MILOTA, op. cit., s. 47.

58 ČERNÝ, op. cit., s. 57.

Z textu § 11 odst. 1 je třeba vypíchnout podmínky zavinění, tedy subjektivní stránku spáchání trestného činu. „*Po stránce subjektivní se vyžaduje [...] úmysl ublížit cti prezidentově nebo ho uvést ve veřejný posměch,*“⁵⁹ a pokud se jednalo o ublížení na cti, tak bylo potřeba kromě úmyslu také „*vědomí, že [...] projev je zneuctávající*“.⁶⁰

Při výkladu ad b), jak již bylo výše uvedeno, není stanoven minimální počet osob přítomných při páchání trestného činu. Stejně tak se nevyžadoval animus iniuriandi⁶¹ – záměr urážet, „*stačí po stránce subjektivní vědomí pachatelovo, že obvinění je takové povahy, že tím ohrozí vážně čest presidenta republiky*“.⁶² Příkladem takového obvinění byl výrok: „*Dobře pan prezident republiky řekl, že je to [orlí – členové katolického sportovního spolku Orel – pozn. aut.] ta největší pakáň.*“⁶³ Uváděný výrok tak byl příkladem obvinění presidenta z opovrhování skupinou obyvatelstva pro jejich náboženské či politické vyznání. Obvinění tedy muselo vážně ohrožovat čest presidenta, a to mírou vyšší, než by bylo ohrožení způsobené např. kritikou, karikaturou nebo anekdotou.⁶⁴

Je ovšem nutné důrazně odlišit určité případy, kdy se o trestný čin nejednalo. Byly to např. případy, kdy „*někdo pronese řečené obvinění jen proto, aby uplatnil své právo, jež bez takového obvinění uplatniti nemůže (na př. poručník nemanželského dítěte presidentova žaluje na uznání otcovství)*“;⁶⁵ nebo obvinění z trestného činu tvrzeného v procesu náhrady škody vzniklé z onoho trestného činu.⁶⁶

Klasifikován byl § 11 odst. 1 ve všech zmíněných bodech (ad a) i b)) jako přestupek s trestní sazbou odnětí svobody vězením na osm dnů až šest měsíců.⁶⁷ Bylo však možné uložit také vedlejší peněžitý trest podle § 29 odst. 1, a to ve výši „*od 50 Kč do 10.000 Kč,*“⁶⁸ které připadají státu.⁶⁹

⁵⁹ MILOTA, op. cit., s. 45.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 2. 1925, sp. zn. Zm. II. 596/24. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, roč. 6, 1925, s. 103.

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ MILOTA, op. cit., s. 47.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Důvodová zpráva ústavně-právního výboru, op. cit.

⁶⁷ § 11 odst. 1 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky.

⁶⁸ Ibid., § 29 odst. 1.

⁶⁹ Ibid., § 29 odst. 2.

Věcně příslušným byl podle § 36 zákona na ochranu republiky v první instanci soud okresní v sídle sborového soudu první stolice.⁷⁰ Zmírnění nebo zaměnění trestu bylo podle § 28 odst. 2 zákona na ochranu republiky možné pouze mimo dobu války⁷¹ a „*promlčení lhůtou přechází i přestupků podle §u 11 zákona jest doba jednoho roku.*“⁷²

4.2 Právní rozbor přečinu

Ustanovení § 11 odst. 2 zákona na ochranu republiky obsahovalo především podmínky, za kterých byl čin popsán v odstavci prvním stíhán přísněji. Těmito podmínkami bylo spáchání činu urážky prezidenta veřejně nebo opakovaně při různých příležitostech, „*tedy zejména před jinými lidmi nebo sice před týmiž, ale na jiném místě*“⁷³ nebo „*po uplynutí takové doby, že není možno mluvit o pokračování dřívější rozmluvy ...*“⁷⁴ Podle odstavce druhého se postupovalo také pokud urážku prezidenta spáchal pachatel přímo tváří v tvář prezidentu republiky, „*tedy ne pouze v jeho přítomnosti, nýbrž tak, aby jej mohl prezident postřehnouti*“.⁷⁵ Pod první odstavec § 11 patřila výhrůžka zlým nakládáním. Druhý odstavec postihoval vážnější formu, tedy již nikoliv jen výhrůžku, ale rovnou lehký fyzický kontakt – tělesné ztýrání.

Pojem tělesné ztýrání byl pojmem odlišným od pojmu násilí užitým v § 10 a definovaným v § 39 zákona na ochranu republiky a zároveň odlišným i od pojmu úmyslné poškození z § 8 téhož zákona, a to proto, že „*ztýrání nesmí dosáhnouti povahy lehkého poškození na těle, jež jest zločinem podle § 8.*“⁷⁶ Naopak od násilí se zase tělesné ztýrání odlišovalo tím, že nebylo obsaženo v definici § 39 odst. 1. zákona na ochranu republiky, kde stálo, že „*násilím je nejen skutečný čin násilný, nýbrž i nebezpečná výbuška bezodkladným násilným činem.*“⁷⁷ Jak je vidět, nejen zákon, ale i výklady byly poměrně vágní. Asi nejvíce konkrétním je výklad Dr. Miloty, který říká, že „*tělesné ztýrání znamená*

⁷⁰ Ibid, § 36 odst. 4.

⁷¹ Ibid, § 28 odst. 2.

⁷² Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. 10. 1924, sp. zn. Zm. II 304/24, 1924, s. 630.

⁷³ MILOTA, op. cit., s. 47.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ ČERNÝ, op. cit., s. 60.

⁷⁷ § 39 odst. 1 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky.

*totéž co zlé nakládání;*⁷⁸ přičemž nemělo být třeba tyto pojmy více rozlišovat, protože tělesné ztýránání předpokládalo spáchání přečinu tváří v tvář prezidentu republiky, a tedy bylo i automaticky hrubě zneuctivajícím přečinem. Jako příklad tělesného ztýránání bylo uvedeno jak pouhé strknutí, tak ale i pádné udeření, které by však nezanechalo ani lehké poškození na těle.⁷⁹

Podmínky klasifikace trestného činu podle odstavce druhého se dělily na dvě části. „*Bud' jde o jednání obsahující skutkové znaky přestupku [...] nebo se jedná o čin od přestupku rozdílný, totiž tělesné ztýránání.*“⁸⁰ V každém případě byl již takovýto čin klasifikován jako přečin a náležela za něj trestní sazba odnětí svobody od jednoho měsíce do jednoho roku vězení.⁸¹ I zde bylo možné uložit vedlejší peněžitý trest,⁸² který náležel státu.⁸³ Jelikož se však jednalo již o přečin a nikoli jen o přestupek, činila výše peněžitého trestu až 50.000 Kč a minimální výměra byla stanovena na 200 Kč.⁸⁴

Věcně příslušným soudem byl podle znění § 36 odst. 3. zákona na ochranu republiky sborový soud první stolice. Být souzen sborovým soudem první stolice znamenalo, že, jak již název soudu napovídá, bylo „*vyloučeno projednávatí věc před samosoudcem ...*“⁸⁵ Promlčecí lhůta byla opět (stejně jako u přestupku) jednoletá.⁸⁶ Rozdíl oproti přestupku byl v možnosti zmírnění nebo zaměnění trestu. Přestupek na rozdíl od přečinu bylo možné zmírnit nebo zaměnit jen v dobách mírových, ale u přečinu to bylo možné vždy, tedy i v dobách válečných.⁸⁷

4.3 Důkaz pravdy

Třetí odstavec § 11 zákona na ochranu republiky byl od prvních dvou odstavců zcela odlišný a zaváděl procesní pravidlo trestního řízení v podobě vyloučení tzv. důkazu pravdy a přesvědčení o pravdě. To jinými slovy znamenalo,

⁷⁸ MILOTA, op. cit., s. 58.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ LEPŠÍK, op. cit., s. 61.

⁸¹ § 11 odst. 2 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky.

⁸² Ibid., § 29 odst. 1.

⁸³ Ibid., § 29 odst. 2.

⁸⁴ Ibid., § 29 odst. 1.

⁸⁵ MILOTA, op. cit., s. 116–117.

⁸⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. 10. 1924, sp. zn. Zm. II 304/24, 1924, s. 630.

⁸⁷ MILOTA, op. cit., s. 49.

že pachatel trestného činu urážky prezidenta republiky se nemohl ze svého činu vyvinut.

„*Důkaz pravdy spočíval v prokázání objektivní pravdivosti skutečnosti*“⁸⁸ uváděných pachatelem. Přesvědčení o pravdě bylo vykládáno jako „*uplatnění okolností, z nichž mohl pachatel důvodně souditi, že jeho tvrzení je pravdivé*“.⁸⁹ Jednalo se tedy o možnost prokázání pravdivosti pachatelova tvrzení nebo prokázání, že z informací pachateli dostupných mohl nabýt přesvědčení o pravdivosti svého výroku a neměl důvod domnívat se opak. To potvrdil i pozdější zákon č. 108/1933 Sb., o ochraně cti. O důkaz pravdy se podle něj mělo jednat v případě, „*jestliže se dokáže, že uvedené nebo sdělené skutečnosti jsou pravdivé*“.⁹⁰

5 Konkrétní případy nalezené v Moravském zemském archivu

Prvním zde uvedeným judikátem, který jsem našel ve sbírkách Moravského zemského archivu, je případ Adolfa Odstrčila. Ten byl dne 2. dubna 1925 zemským trestním soudem v Brně odsouzen kromě urážky státem uznané církve také za urážku prezidenta republiky podle § 11 odst. 2 zákona na ochranu republiky. Trestem, za výroky „... *ochňapů, národních oslů, národních telat, velkých národních hovad ...*“⁹¹ „*že se má vzít chomout na Masaryka a bít a šibat ho*“⁹² a „*Zítř / 2 / 2 / 1925 / je svátek té kurvy.*“⁹³ bylo Adolfu Odstrčilovi vyměřeno vězení v délce trvání 3 měsíců zostřeného jedním půstem týdně. Odstrčil nezapíral pronesení oněch výroků, ale bránil se tím, že byl zcela opilý. To ale vyvrátila hospodská, která uvedla, že první den vypil „*pouze 12 štamprlí kořalky za celý téměř den*“⁹⁴ a druhého dne že pil méně pro nedostatek peněz.⁹⁵

Druhým judikátem nalezeným ve sbírkách Moravského zemského archivu je případ mlynářského pomocníka Karla Částky, který během července

⁸⁸ VOJÁČEK, op. cit., s. 200.

⁸⁹ Ibid., s. 48.

⁹⁰ § 6 odst. 2 písm. a) zákona č. 108/1933 Sb., o ochraně cti.

⁹¹ Moravský zemský archiv, fond C 12, karton 232, signat. 371, spis TK II 512/25 – Rozsudek Zemského trestního soudu v Brně ze dne 2. dubna 1925.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid.

a srpna často před svými kolegy „nadával [...] na republiku a na presidenta republiky, vychvaluje vždy při tom Rakousko. Před Karlem Navrátilem a Václavem Svobodou, Miloslavem Kolaříkem jednou spálal presidentu lumpů a dacanů, kterýžto nadávky opakoval denně častěji při různých příležitostech ve mlýně.“⁹⁶ Vedle toho tvrdil, že po celou dobu války nebylo o prezidentu ničeho slyšet a „až při vojáci svobodu vybojovali, Masaryk odněkud vylezl a blbí Čechy prý ho udělali presidentem. Nyní v Praze jenom žere a s...e a o nic se nestará.“⁹⁷ Za tyto hanlivé výroky byl odsouzen podle § 11 odst. 2 zák. č. 50/1923 Sb. k jednomu měsíci vězení zostřenému jedním pústem.⁹⁸

Obhajoba jeho stála na výmluvách o nervozitě a vysílení, přičemž si nemůže vzpomenout, zda takové výroky pronesl, protože byl již několikrát v blázinci. Svědci sice připouštějí, že Částka byl rozčilen, ale zároveň i při zdravém rozumu. Soud na základě svědeckých výpovědí měl za prokázané, „že obžalovaný při pronášení hanlivých výroků o prezidentu republiku si byl svého jednání plně vědom, což ostatně plně podporuje prohlášení obžalovaného, že se mu nic státi nemůže, jistě jest komunistou.“⁹⁹

6 Závěrem

Se zánikem monarchie a nástupem demokratické republiky na zhruba pět let delikt urážky hlavy státu přestal zcela existovat. Se snahou o ochranu republiky spojenou se zákonem z roku 1923 s příznačným pojmenováním Zákon na ochranu republiky se však trestný čin urážky hlavy státu obnovil. Tento zákon a hlavně jeho § 11 zabývající se urážkou prezidenta vyvolával ve společnosti velké diskuse. Především komunisté volali po jeho zrušení, k němuž došlo až v roce 1950 zavedením obdobné skutkové podstaty s přísnější trestní sazbou v novém trestním zákoně.

Ač ustanovení § 11 nemělo být dle původního záměru nijak represivní normou, výše uvedená judikatura hovoří spíše o opaku. K tomuto stavu dospěla judikatura jak prvotním navázáním Nejvyššího soudu na rakousko-uherský

⁹⁶ Moravský zemský archiv, fond C 12, karton 448, signat. 31/31, spis TK III 3085/30 – Rozsudek Krajského trestního soudu v Brně ze dne 7. dubna 1931.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Ibid.

výklad některých pojmů, tak postupným stupňováním tlaku ve společnosti způsobeným hospodářskou krizí na přelomu dvacátých a třicátých let a blížící se druhou světovou válkou. Čas tak dal za pravdu kritikům zákona, jejichž obavy se postupem doby ukázaly jako oprávněné.

Summary

Defamation of the President of the Republic in the Interwar Period

The article deals with the § 11 of the Act of the Protection of the Republic, which in the interwar period regulated the criminal offence of the Defamation of President of the Republic. The article discusses the origin and historical sequence of the crime of the Defamation of the Head of State. In the article, the author explains, with the help of case law, some terms from the text of § 11 of the Act of the Protection of the Republic, as well as the meaning of individual paragraphs or facts as a whole. In the article author presents a few very specific cases he found in the collections of the Moravian Provincial Archive.